

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

полковник

Роман КАЧУР

15.

2025 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Долганової Маріанни Володимирівни

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

Історичний досвід створення та функціонування інституту військових капеланів у постсоціалістичних країнах (90-ті роки XX – початок XXI століття)
(тема дисертації)

Тема дисертації затверджена вченою радою Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного від “27” жовтня 2021 року., протокол № 9.

Витяг

з протоколу № 10 засідання кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу від “27” березня 2025 року.

Присутні на засіданні 24 чол., у тому числі докторів наук 4 та кандидатів наук (докторів філософії) – 14, з них за спеціальністю поданої на розгляд дисертації 3 доктори наук, 8 кандидатів наук (докторів філософії).

Слухали:

Доповідь ад'юнкта (здобувача)

Долганову М.В.

(прізвище, ініціали)

про результати виконання дисертаційної роботи “Історичний досвід створення та функціонування інституту військових капеланів у постсоціалістичних країнах (90-ті роки XX – початок XXI століття)”

(тема дисертації)

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032.

(шифр)

В обговоренні дисертації взяли участь:

1. Доктор історичних наук, професор А.І. Харук;
2. Доктор історичних наук, професор В.С. Виздрик;
3. Доктор історичних наук, професор Л.М. Куцька;
4. Доктор наук з державного управління, кандидат історичних наук професор А.О. Каляєв;
5. Кандидат історичних наук, доцент Л.В. Скорич;
6. Кандидат історичних наук, доцент Л.П. Кривизюк;
7. Кандидат історичних наук Н.П. Кравець;
8. Кандидат історичних наук, доцент Л.Ф. Трофимович.

Серед виступаючих дали позитивний відгук про дисертацію 8 осіб, негативних відгуків не було.

У результаті експертизи дисертації Долганової М.В. та повноти публікацій основних наукових результатів

ВИЗНАЧЕНО:

1. Дисертація Подана на здобуття ступеня доктора філософії за своїм обсягом, структурою та змістом, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного зі спеціальності 032 «Історія і археологія».

2. Наукове завдання дисертаційного дослідження визначено відповідно до: Концепції воєнної історії України; основних положень Доктрини з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України;

основних напрямів наукових досліджень закріплених за Національною академією сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного наказом Міністерства оборони України від 15.02.2019 № 65 “Про розподіл основних напрямків наукових досліджень між науковими установами, вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти Міністерства оборони України та Збройних Сил України”;

єдиного переліку (каталогу) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових Сил оборони затвердженого міністром оборони України від 31.12.2021 року (спроможність FDR – 1.6.2);

Плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

Напряму наукової та науково-технічної діяльності кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного «дослідження теорії і практики зміцнення воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних основ безпеки України».

В рамках дисертаційного дослідження, на замовлення Генерального штабу ЗС України та командування НАСВ виконано розділ науково-дослідної роботи за шифром «Суспільство» (номер державної реєстрації 0123U102207). Автор підготувала розділ «Аналіз душпастирської діяльності в ЗС України в контексті взаємодії з релігійними організаціями як елементами громадянського суспільства».

3. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, є власним науковим доробком. Внесок здобувача в одноосібних наукових працях – 100%, опублікованих у співавторстві, від загального змісту становить — 70 %, НДР — 35%.

4. В результаті виконання роботи розв’язано наукове завдання, яке полягало в аналізі історичного досвіду створення та функціонування інституту

військових капеланів у постсоціалістичних країнах у період з 1991 по 2023 рік. Нижня межа визначається розпадом СРСР, що стало передумовою формування національних систем капеланства, верхня – активною участю капеланів ЗС України у війні Росії проти України та завершенням другої стратегічної наступальної операції Сил оборони України (червень – грудень 2023 р.).

5. Ступінь достовірності та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У результаті проведення дослідження достовірно та науково обґрунтовано виконано наступні завдання:

- з'ясовано стан джерельної бази та історіографічної розробки проблеми дослідження. Опрацьовано 264 джерела літератури. Встановлено, що історіографія військового капеланства в пострадянських країнах перебуває на стадії становлення, у той час як комплексного аналізу його розвитку у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття немає. Вітчизняні ж дослідники активно звернулися до цієї теми після 2014 року, оскільки війна стала поштовхом до розвитку капеланської служби у ЗС України. Вперше введено до наукового обігу нормативно-правові джерела країн Центрально-Східної Європи та Балтії. Такі матеріали раніше не використовувалися в українській історіографії, що дозволяє зробити новий крок у вивченні та впровадженні досвіду капеланської служби цих країн в Україні;

- досліджено особливості створення та функціонування душпастирських служб у країнах колишнього варшавського договору. Визначено, що розпад СРСР став ключовим поштовхом для відродження капеланства в країнах Центрально-Східної Європи, де релігія відігравала важливу роль у національній свідомості. Визначено дві основні моделі військового капеланства: інституціоналізовану (Польща, Чехія, Румунія) та змішану (Угорщина). У більшості країн капеланство має міжконфесійний характер, але домінуюча конфесія відіграє визначальну роль;

- проведено порівняльний аналіз капеланського служіння в країнах Балтії (Естонія, Литва, Латвія). Встановлено, що відновлення душпастирської опіки відбулося з урахуванням міжнародного досвіду, участі іноземних фахівців та конфесійних особливостей. З'ясовано, що модель військового капеланства в Естонії найбільш подібна до американської, за якою розвивається й українська капеланська служба;

- проаналізовано душпастирську опіку у Збройних Силах Російської Федерації. Встановлено, що капеланство в Росії та Білорусі суттєво відрізняється від моделей країн Варшавського договору, Балтії та Азербайджану, де воно функціонує незалежно від політичного впливу. Натомість у РФ і Білорусі держава контролює релігію, а РПЦ використовується як інструмент пропаганди, у тому числі з метою формування у російського населення ідей нетерпимості до інших націй та народів а також всездозволеності воєнних злочинів проти них, що постійно прослідковується у російській війні проти України.

- проаналізовано розвиток військового капеланства в Україні та його відповідність міжнародним стандартам. Встановлено, що після розпаду СРСР його формування ускладнювала атеїстична спадщина. До 2014 року капелани

діяли переважно як волонтери, а війна на Сході стала поштовхом до інституціоналізації служби. У 2022 році ухвалено закон, що закріпив статус капеланів у ЗСУ. Визначено необхідність інтеграції європейських практик, зокрема моделі НАТО, та реформування системи управління, оскільки капеланську службу в Україні очолює цивільна особа без душпастирського досвіду.

6. Ступінь новизни одержаних результатів. В результаті виконання дослідження:

Уперше: комплексно проведено аналіз діяльності військового капеланства у постсоціалістичних країнах, зокрема Польщі, Естонії, Росії, Латвії, Литві, Угорщині, Румунії, Чехії, Словаччині, Азербайджані, Грузії та Білорусі в контексті їхнього історичного розвитку після розпаду СРСР; введено до наукового обігу нормативно-правові джерела Центрально-Східної Європи та Балтії, які раніше не використовувалися в українській історичній науці, що дозволило здійснити новий крок у порівняльному вивченні інституту військового капеланства; проаналізовано вплив політичного режиму на душпастирську діяльність, зокрема в Росії та Білорусі, де капеланство виконує ідеологічні функції на користь державної влади, що контрастує з моделями країн, орієнтованих на стандарти НАТО; досліджено процес становлення та еволюції інституту військового капеланства в Україні в період кінця XX – початку XXI ст;

Удосконалено та доповнено: джерельну базу історії створення, розвитку та функціонування структури військового капеланства у постсоціалістичних країнах (90-ті роки XX – початок XXI століття); вивчення діяльності інституту капеланства у Збройних Силах України (на основі досвіду АТО/ООС та під час широкомасштабного вторгнення); аналіз типових завдань а також форм та способів їх виконання військовими капеланами в історичному контексті;

Подальшого розвитку набули: вивчення історичних аспектів функціонування військового капеланства постсоціалістичних країн; дослідження функціонування інституту капеланства у ЗС України під час широкомасштабного вторгнення.

Структура та обсяг дисертації виконані з урахуванням мети та завдань дослідження. Обсяг основної частини дисертації 176 стор., 9 додатків на 25 стор. Список використаних джерел складає 264 найменування, викладений на 30 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок.

Робота складається з наступних частин: анотації, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів (розділ 1. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження; розділ 2. Історичний досвід функціонування інституту військових капеланів у країнах центрально-східної Європи.; розділ 3. Особливості становлення і діяльності військового капеланства у пострадянських країнах; розділ 4. Капеланство у збройних силах України (кінець XX – початок XXI ст.), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

Розділ 1. Історіографія проблеми, джерельна база та методологія дослідження (досліджено стан наукової розробленості теми, джерельну базу, історіографію та методи, які були застосовані для отримання наукових

результатів).

Розділ 2. Історичний досвід функціонування інституту військових капеланів у країнах центрально-східної Європи. (досліджено процес відродження військового капеланства після розпаду СРСР, що став ключовим поштовхом для його розвитку. Визначено дві основні моделі: інституціоналізовану (Польща, Чехія, Румунія), де капелани мають офіційний статус і військові звання, та змішану (Угорщина), що поєднує церковну службу та волонтерську діяльність. Проведено порівняльний аналіз капеланства в країнах Балтії, де відновлення душпастирської опіки відбулося із залученням міжнародного досвіду, а естонська модель найбільш подібна до американської. Для вдосконалення української капеланської служби варто врахувати кращі практики: правове закріплення статусу капеланів і їхнє керівництво службою, міжконфесійна співпраця, військова підготовка та залучення міжнародних партнерів. Це сприятиме зміцненню морально-психологічного стану військових та підвищенню ефективності душпастирської опіки).

Розділ 3. Особливості становлення і діяльності військового капеланства у пострадянських країнах (досліджено розвиток душпастирської служби у Збройних силах Росії, Білорусі, Грузії та Азербайджану. Визначено суттєві відмінності між цими країнами: якщо у РФ та Білорусі капеланство тісно пов'язане з державним апаратом і виконує пропагандистські функції, то у Грузії та Азербайджані воно ґрунтується на принципах релігійної свободи та моральної підтримки військових. З'ясовано, що у Росії та Білорусі РПЦ МП домінує в капеланській службі, що обмежує діяльність інших конфесій, тоді як у Грузії та Азербайджані зберігається релігійний плюралізм).

Розділ 4. Капеланство у збройних силах України (кінець XX – початок XXI ст.) (досліджено, що військове капеланство в Україні пройшло складний шлях до офіційного визнання. Від 1991 року було здійснено численні спроби правового врегулювання служби, проте ключовий прорив відбувся лише у 2021 році з ухваленням «Закону про військове капеланство». Важливим етапом стало волонтерське служіння капеланів у 2014–2015 роках, що продемонструвало їхню значущість для війська. З 2016 року капеланів офіційно введено в штат військових частин, а з 2021 року вони отримали статус військовослужбовців. Сьогодні українські військові душпастирі відіграють важливу роль у зміцненні бойового духу військових, а співпраця церкви та армії залишається невід'ємним елементом морально-психологічної підтримки захисників України).

7. Теоретична та практична значимість дослідження полягає в тому, що:

результати дисертаційного дослідження дозволяють значно покращити підготовку капеланів та виокремити особливості їх роботи. Вони впроваджені в освітній процес Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (використано при розробці програм навчальних дисциплін: «Історичні передумови та інституалізація військової капеланської служби. Особливості капеланської служби в розрізі світового та вітчизняного досвіду», «основи військової капеланської діяльності щодо забезпечення задоволення духовно-релігійних потреб особового складу»), Київської православної богословської академії (використано при розробці програм навчальних дисциплін: «Пастирське богослів'я», «Місіологія», «Основи

військової капеланської діяльності щодо забезпечення задоволення духовно-релігійних потреб особового складу», Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (використано під час розробки програм навчальних дисциплін «Сучасні аспекти філософських знань», «Філософія», «Історія релігії»), що підтверджено відповідними актами впровадження;

опрацьовані матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при формування доктринальної та законодавчої бази розвитку капеланства в Україні, для вдосконалення та розробки навчальних програм, лекційних курсів, навчально-методичних посібників, підручників, наукових статей, узагальнюючих праць та монографій спрямованих на формування компетенцій майбутніх капеланів а також осіб зацікавлених у вивченні питань історії війн, воєнного мистецтва та інших дотичних дисциплін, формування у громадськості сформованого розуміння значущості вкладу капеланів в ефективність дій військового підрозділу та його взаємодію з місцевим населенням за місцем виконання бойової задачі, а також їх роль та місце у відсічі збройній агресії російської федерації проти України.

8. Основні положення та висновки проведеного дослідження висвітлені у *сімнадцяти наукових публікаціях*:

Статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Долганова М. В., Чобіт І. Р. Особливості діяльності військових капеланів під час російсько-української війни (2014 – 2022 рр.). *Військово-науковий вісник*. Львів: НАСВ, 2022. Вип. 38. С. 167–181. <https://doi.org/10.33577/2313-5603.38.2022.167-181> (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

2. Долганова М. В. Особливості діяльності інституту військових капеланів в країнах Центрально-Східної Європи. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 7–16. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/02> (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

3. Долганова М. В. Особливості взаємодії релігійних організацій зі Збройними силами Російської Федерації. *Науковий журнал «Культурологічний альманах»*. 2023. № 4. С. 65–74. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.8> (висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

Розділи в колективних монографіях:

4. Романюк М. В., Долганова М. В. Розвиток нормативно-правової бази служби військових капеланів України. *The Russian-Ukrainian War (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2022. С. 1268–1273. (особистий внесок автора дисертації: аналіз розвитку нормативно-правової бази військових капеланів, що становить 70% тексту), (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Долганова М. В. Роль медичного капелана в Україні. *Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій*: матеріали

V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. Одеса, 27-28 травня. 2022 р. С. 65–67. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

6. Долганова М. В. Особливості діяльності військових капеланів під час російсько-української війни (2014-2022 рр.). *Московсько-українське мілітарне і світоглядне протистояння: історія та сучасні виклики*. Матеріали науково-практичної онлайн-конференції. Кам'янець-Подільський, 10 листопада. 2022 р. С. 129. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

7. Долганова М. В. Місце та роль душпастирської опіки військовослужбовців у роботі з особовим складом Збройних Сил України. *Українське військо: Сучасність та історична ретроспектива*. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 23 листопада. 2022 р. С. 132. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

8. Долганова М. В. Особливості діяльності капелана у миротворчих місіях. *VIII International Scientific and Practical Conference «Modern research in world science»*. Львів. 2022 р. С. 1004. (висвітлює отримані нові наукові результати 2 та 3 розділів).

9. Долганова М. В. Особливості діяльності військових священників в країнах Центрально-Східної Європи. *Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference Methodological and attitudinal principles of classical science*. Stockholm, Sweden. 2023 р. С. 5–8. (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

10. Долганова М. В. Роль капелана на війні. *The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development»*, Varna, Bulgaria. 2023 р. С. 72–74. (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

11. Долганова М. В. Роль та особливості капелана у військовому середовищі. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива»*. Київ. 2023 р. С. 168. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

12. Долганова М. В. Особливості діяльності військових капеланів на війні. *Науково-практична конференція «Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності (за досвідом забезпечення національної безпеки складовими сектору безпеки і оборони у ході російсько-української війни)»*. Львів, 29-30 листопада 2023 р. С. 301. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

13. Долганова М. В. Жінки-капелани в українському війську. *III Всеукраїнська наукова конференція «Добровольці на захисті української державності: історія та сучасність»*. Львів, 2024 р. С. 63–65. (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

14. Долганова М. В., Долганов О.Ю. Душпастирська служба в українському війську. *Міжнародна наукова конференція «Україна та цивілізаційні виклики: долаючи лихоліття війни (1914-2024)»*. Львів, 12 березня 2023 р. С. 53-57 (висвітлює отримані нові наукові результати 4 розділу).

9. Недоліки дисертації:

– Окремі пункти анотації носять описовий характер, що дещо ускладнює загальне сприйняття інформації через надлишок тексту. Рекомендується

спростити розлогі речення починаючи їх з констатації на кшталт: “досліджено”, “вивчено”, “вказано”, “проаналізовано” і т.д.

– Доцільно підкреслити досвід роботи військових капеланів із курсантами НАСВ, згадати про капеланський центр гарнізонного львівського храму Петра і Павла.

– Висновки до кожного розділу занадто розширені, що ускладнює сприйняття основних результатів. Рекомендується їх скоротити, зробивши більш лаконічними та зосередженими на ключових аспектах.

– Висловлено зауваження щодо необхідності доповнення додатків дисертаційної роботи. Зокрема, рекомендується включити до них структуру капеланства Збройних Сил України.

10. Гриф дисертації «нетаємно» надано вірно. Інформація з обмеженим доступом, що містить державну таємницю, у роботі не міститься.

УХВАЛИЛИ:

1. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Долганової М.В. відповідає вимогам “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 та оформлена у відповідності до вимог наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами), а її обсяг відповідає вимогам освітньо-наукової програми за спеціальністю 032 Історія та археологія. Повнота та виклад основних наукових положень дисертації у наукових публікаціях здобувача, відповідає вимогам пунктів 8, 9 постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” та іншого чинного законодавства у питаннях, що стосується. У дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено ознак академічного плагіату.

2. Рекомендувати дисертацію Долганової М.В. до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

3. Рекомендувати вченій раді Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного утворити разову спеціалізовану вчену раду для розгляду дисертації Долганової М.В. у наступному складі:

Голова разової спеціалізованої вченої ради: доктор історичних наук, професор працівник ЗС України ВІЗДРИК Віталій Степанович, професор кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент працівник ЗС України

БУРАКОВ Юрій Васильович, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу підготовки військ Наукового центру Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Рецензент: доктор філософії, підполковник ТОМЧУК Олександр Анатолійович, начальник науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Офіційний опонент: доктор історичних наук, професор СМІРНОВ Андрій Іванович, завідувач кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського Національного університету «Острозька академія».

Офіційний опонент: кандидат історичних наук, КОЛБ Наталія Михайлівна, науковий співробітник відділу новітньої історії України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Результати голосування присутніх на засіданні за затвердження висновку: за 24, проти – немає, утрималися – немає.

В тому числі фахівців, які мають науковий ступінь зі спеціальності: за 11, проти – немає, утрималися – немає.

Секретар структурного підрозділу
Кандидат історичних наук

Наталія КРАВЕЦЬ

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ім'я, прізвище)

10. 04 2025 року

Керівник структурного підрозділу

Завідувач кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Доктор наук з державного управління, професор
працівник ЗС України

Анатолій КАЛЯЄВ

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ім'я, прізвище)

10. 04 2025 року

Підпис Калаєва А. засвідчую

Заступник начальника Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
з наукової роботи

доктор технічних наук, професор
полковник

Володимир ГРАБЧАК

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ім'я, прізвище)

10. 04 2025 року